Anuksen Dorogažil – erähän eksped'icijan mustelus

Kirjoittaja kertoo viimekesäisestä kenttätyömatkastaan, jonka hän teki Aunuksen seudulle Karjalaan TT-komitean stipendin turvin. Tarkoituksena oli tehdä kielisosiologista haastattelututkimusta karjalaisten parissa.

Pakinan kieli on aunuksen murretta eli livviä, joka on myös kirjoittajan lapsuudenkodissa puhuttu kieli. Nykyaunuksen voimakas venäläistymisaste näkynee tekstistä; kirjoittaja on tarkoituksella käyttänyt kaikkia niitä ilmaisukeinoja, joita hänen karjalaiset informanttinsakin puheessaan ahkerasti viljelevät: venäläisperäisiä lainoja ja koodinvaihtoa omaperäisen livvin sanaston ohella. Litteraatio on karkeahkoa, liudennukset merkitty, mutta muilta osin on pyritty noudattamaan Ludmila Markianovan Aberin (1991) mukaista kirjoitustapaa. Teknillisistä syistä Markianovan käyttämä ü-kirjain on korvattu y:llä. Venäläisperäiset sanat on annettu suomennettuina sulkeissa.

Yheksäs päivy ijun'ankuudu (kesäkuu) 1992. Nouzen n'el'l'än čemodananker (matkalaukku) pojezdah (juna) »Repin», kudai minuu nygöi vedäy Piit'erih (Pietari). Istavun, dai juohtuu mieleh, konzu vuottu kaksi tagaperin lähtin Karjalan mual magn'itofonan (nauhuri) da fotoaparuattuloinker (kamera). Ei olluh se n'i vouze (ei lainkaan) kebei turistoloin put'ovku (turistimatka), dai el'l'endän, što (että) ei roih (tule) n'i täz (tästäkään) mostu. Ollohgo ehki sie kai kui pidäy — ylen äijy kirjutetah meijän gazietoloiz (sanomalehti) dai ozutetah t'el'eviizoras (televisio), što d'ielot (asiat) sie put'illeh ei olla: rahvahal n'älgy, hul'iganstvua (levottomuus) kaiken jyttymiä, voroloi (varas) aiven pidäy varata...

A kui nygöi olloh nazvaan'ii (nimi) sen muan, kuzbo tiijät? Egläi vie Sovetskoi Sojuz (Neuvostoliitto) ol'i, a tänäpäi jo Rossijakse (Venäjä) kirrutah. Dai l'innu, kudamah pojezdu minuu vedäy, enämbäl L'en'ingruadu (Leningrad) ei ole, a Piit'eri (Pietari)...

Dorogu (tie, matka) on pitky da jygei: Piit'erispäi vie ynnäl'l'izen yön pojezdaz maguan, kun'i olen Petroskoil. Sie päivän, kaksi, d'ieloloi ustrojin (järjestää), znakoomoidu (tuttu) rahvastu Akad'eemiez (Akatemia = Karjalan Tiedeakatemia) vstrečaičen (tapaan), a sid avtobusal (bussi) ielleh čuassuu kolme puolenke (kolme ja puoli tuntia) — räkil — ajelen Anuksen l'innah. Rist'ikanzua avtobusas äijy: huomei on Sroičanpäivy (helluntai), kaikin rahvaz ajellah vihodnoloikse (vapaapäivät, viikonloppu) hieruloih, ken Priäžäh (Prääžä), ken Kotkozerskoih (Kotkatjärvi), Novinkah. Anuksez azetun gost'in'iččah (hotelli) »Olonka». Kaikkkie yödy n'i kui ei sua muata — kuundelen, kulleh igraijah turistat pihal: pajuo pajatetah (laulaa), pläššitäh (tanssia). Ned onnuako minun omad ollah rahvas, finskoit penzin'ierat (suomal. eläkeläisiä), tahtotah kaččuo omii kod'ikonduzii, da sid ajellah Viborgaz (Viipuri) da Sortavalaspäi Anukseh dai ielleh Petroskoil.

Täl kerdua minul pluanu (suunnitelma) moine eyole kui vuottu kaksi tagaperin. Silloi vai hieruloimyö talois toizeh kävel'in da int'ervjuudua (haastattelu) rist'ikanzal otin da kar'elskoidu rahvastu pagizutin; sen parembi ken vai enämbäl pagizi. Nygöi olen l'ähtennyh matkah, štobi (jotta) suaha tiediä, kui karjalan'e rahvaz Anuksen hieruzis tänä päi sen oman kiel'en (l'ivvin) n'iškoih duumaiččou (ajatella) da pagizou; konzu hyö paistah l'ivvikse, konzu ven'akse, kui oman perehenkel, kui ruavos l'ibo dovariššoinke (ystävien kanssa). Se minul roih yl'en int'eresno (mielenkiintoista) tiediä; vot počemu (siksi) on luad'itut (laadittu) voprosat (kysymykset), dai pl'onkal (kasetti) pagizutan rahvastu — edhäi vel'l'i mostu paginua zapisivoimattah (äänittämättä) jätä!

Joga huondeksel jäl'l'es syömizen kunnetah hieruh ajel'en. A aijoi ei pie l'ähtie — magua rauhas! — avtobusad tänäpäi äijäl ei ajella: 'benziinua eyole. Da sit pereriivua (tauko) pietäh vod'iit'el'at (kuljettaja) konzu kui, točno (täsmälleen) ed sua tiediä, konzu piäzed hieruloih. Ostanovkal (pysäkki) vai seizot da vuotat, n'ikunne eyole kiireh!

Ned hierut kudamiz nygöi gul'aičen (kävellä) ollah ei yl'en loitton: Jyrgilä, Kuun'ilankylä, Puut't'ila, Tahtahala (ven'akse Jurgelica, Kunilica, Putilica, Tahtasova) ollah l'ähembäzed hierud, a vä-

hästy loitomba vie on Novinku da Tuuksu; ned ollah minul jo znakoomoid mestat (tutut paikat). Hil'l'akkazeh vai kävelen hierun dorogastu myö, kačon, kudamah taloih nygöi astuo... Vačču vähäzen kivistäy, edhäi tiijjä kui čužoi (vieras, muukalainen) rist'ikanzu priimitäh (ottaa vastaan), inostrankku (ulkomaalainen) mi l'ie moine...

Pidel'ihäi jo tiediä, što hyvin priimitäh, konzu vai se el'l'endetäh, što omah kieleh malttau paista tämä gost'u (vieras).[1] Pert't'ih (sisälle, pirttiin) terväzeh kučutah, čuaju (tee) keitäldetäh, i davai paginua pl'onkal (ja siitä vaan juttua kasetille)! Nämil karjalazil buaboloil (eukko) pagin ei yl'en terväh lopi; hod' (vaikka) olloh minul ank'ietad (lomakkeet) voprosoinkel, ga edhäi voi mešaija (häiritä) da sanuo, što nygöi hvaat'it (riittää)...! Vai annat paista da kuundelet. Ylen svobodno (vapaasti) paistah akat dai mužikat (ukot), n'i midä ei peitetä, olgah pagin l'ibo (joko) nygyzis trudnost'ilois (vaikeudet), l'ibo (tai) endizis elaijois:

> »Hod' oli endizeh aigah trudno (vaikea) el'iä, ga nygöi vie trudnoimbi (vaikeampi) on. Vot se meile perestroikku (perestroika) min luad'i! Hinnad vai noustah onnuako taivahassah, tänäpäi et tiijä min l'eiby huomei maksau...»

Mustellah endisty aigua, konzu oldih ned voinad (sota), talvivoinu da se okupacian (piiritys, suomalaismiehitys) aigu, kui hyö paistih školas (koulu) konzu ven'akse, konzu omah kieleh. Sidä ei unohteta, kui enne voinua kai kar'elskoit (karjalainen) kn'iigažet (kirja) pidi tuleh lykätä, paista ei školas omah kieleh n'ikui suanuh... Se kaikin priznaijahez (tunnustaa), što yl'en on žalko (sääli, vahinko), što karjalane rahvaz oman kiel'en počti (melkein) čiisto (kokonaan, 'puhtaasti') jo unohti: ei paista baboloin lapset, a bunukad (lastenlapset) l'ivvikse daže (jopa) n'i el'l'endetä ei. No kuzbo opastutah pagizemah: sad'akaz (tarha, päiväkoti) da školaz vai gu ven'an kieldy kuullah, koiz n'iken ei pagize muit'e gu ven'akse. Da sid vie toine d'ielo: nuorembažet perehet vai l'innaz el'etäh, kebiembän l'eivän peräh on l'äht'ietty, sie kenembo ker l'ivvikse pagizet? Susiedat (naapuri) kaikin vai ven'akse taratetah. A hierulois ned ollah penzin'ierat (eläkeläinen), kudamat toine toizenke paistah. Da, moine i minul duumu (ajatus) ol'i, što tol'ko (vain) yl'en požiloi (iäkäs) rahvas tänäpäi l'ivvikse paista malttau, a nuorembažed n'i vouze. A nygöi, täl eksped'icijal (tutkimusmatka), moine kummu minul roih, što pidäy se kirjuttua:

Men'in erähäh hieruh da taloih astuin. Kyzyn, voinnohgo kentahto perehez minunke minuutan kaksi karjalakse paista. Se suovattupäiv ol'i, da hieru täyzi nuorižuo, kai tuldu l'innaspäi rod'it'eloil (vanhemmat) avuttamah ogorodoiz (kasvimaa) da t'epl'icois (kasvihuone). Mugai täs talois. Ol'i poigua da tytärdy, n'eveskiä (miniä) da vävyö. A minul se l'ykyn andoi: ol'i pagizijua pl'onkal ei vai vahnembua, no i nuorembaštu, daže kolmekymmenvuodistu dai vie nuorembua! Kaikin kuitah paistah — kon'ešno (tietenkin), äijän pannah ven'an sanastu joukkoh, konzu ei omua mieleh juohtunne, 'puutaijah' (sekoittavat), kui sanuo, značit (siis), enämbäl sanotah: *pon'imaičen* (ymmärtää) čem (kuin) *el'l'endän*. No se glavnoe (pääasia), što kaikin paistah täs perehes, konzu ajellah rod'it'eloinlyö hieruh. No kun'i pagizutan yhty pl'onkal, häi vai l'ivvikse minunker, no sid čuajuu juuvvez da piirualoin syyvves jo i menöy pagin ven'an puoleh! Nuorembil, kon'ešno. Ei n'i nähtä hyö sidä iče, što muga roih. Daa, sid minä kaiken suovattupäivän sen perehenker pagizen, dai vie pyhänpiän tulen uvvelleh, kaheksa hengie kaikkiitah pagi-

[1] Ven'akse n'i vouze (en lainkaan) en pagize, hod' maltan, a sentäh n'ikedä ven'alastu abun'iekkua en tahtonnuh keral ottua, štobi lähembä piästä rahvastu.

zutan. Sid minuu provod'itah (saattaa) vie susiedoloillyö, kudamas perehez on n'el'l'i pokol'een'iedy (sukupolvi) pagizijua — daže viizivuodehin'e tyttöine! Hänenke paistez minul voprosat stolah (pöytä) pidi unohtua; edhäi lapsenke muga pagize kui vzrosloin (aikuinen)! Häi minul pagizou koiz da perehes, kulleh igraičču (leikkiä) podruškanker (ystävättären kanssa) pihal, zv'ierilöi (kotieläin) syöttäy. Hätken pagizimmo, kun'i minä sen el'l'endin, što koiraz on pagin, a ei kažis! »Ciepiz (lieka) on pihal», sanou.

Vot mugahäi gu äijän pagizin nämien nuorembien perehienke, tul'i mieleh moine duumu, što ollohgo se äijy kirjutandu da raad'ios da t'el'eviizoras pagin, mikse nygöi Karjalan rahvas muga hyvin el'l'endetäh sen oman kiel'en luadu, što dolžno (täytyy) se oma kiel'i hengis pidiä. Želaan'ied (halu) on rist'ikanzal ei vai opastuo pagizemah, no i (vaan myös) kirjuttamah omil bukvil (kirjain), ei ven'an. Sih n'iškoih on jo luad'ittu kn'iigažii, Aberii da Kirjuniekkua »liugiläzii lapsii näh» (Markianova 1990—1992). Dai on zavod'ittu (aloitettu) opastundu školas da sad'akas, no poka (mutta toistaiseksi) yl'en harvazeh, ei kaikis hierulois, da vai vähäzen urokkua (oppitunti) n'edäl'is (viikko). No ned rod'it'el'at, kudamil želaan'ied on lapsiitah opastua, paistahez i kois, toine toizenke. Ei vai buaban da d'ied'oinker (isoisä). Se vai on, što tänäpäi aigu on heil moine jygei, što hod' olloh želaan'iedu, to vägie ei roih nämih d'ieloloih: l'eiby pidäy kustahto löydiä, da soba perehel. N'iidy ilman ed pagize n'i l'ivvikse, n'i ven'akse!

N'edäl'in toizen kävelen vie hieruloi myö; jo roih kahteskymmenes pl'onkku täyzi. Ildazil, konzu gost'in'ičah tulen — en n'älläs, hyvin on hieruloiz gost'itettu (kestitty) — da lähten käyn kezoil joves Olonkan, a voi voi mi on hyvä mieli, vezi puhtaz da vilu sovsem (aivan) l'innan centras (keskusta)! Custvuičen (tuntea) iččen'i turistakse, muga on hyvä elos. Myöhä yöl vie pl'onkkii kuundelen da vipoln'in (täytän) anketat, štobi kai oldaz hyvin da valmehed, konzu koiz menen ielleh nämmien kiel'id'ieloloinker. Kezäotpuskan (loma) mendih nämmä n'edäl'it tiä Anuksen dorogažil; väzynnyh olen, no dovol'noi (tyytyväinen): äijän roih midä mustella jäl'l'es tämän eksped'icijan. Kun'i toizen kieran l'ähten, sin'i i jygien dorogan unohtan!

RAIJA PYÖLI